Hanna Salmenperä,
erikoissuunnittelija
Suomen ympäristökeskus (SYKE)
sekä
Outi Setälä
johtava tutkija
Suomen ympäristökeskus (SYKE)
20.10.2022

Ympäristövaliokunnan lausuntopyyntö

Ympäristövaliokunta on pyytänyt asiantuntijalausuntoa laista jätelain muuttamiseksi. Ehdotetuilla muutoksilla pantaisiin täytäntöön tiettyjen muovituotteiden ympäristövaikutuksen vähentämistä koskeva direktiivi.

SYKE katsoo, että HE jätelain muuttamiseksi on huolellisesti valmisteltu sekä esitetyt uusitukset tulevat vaikuttamaan myönteisesti roskaantumisen vähenemiseen sekä kiertotalouden edistämiseen.

Roskaantumisen vähentäminen

Tällä hetkellä Suomessa on varsin vähän määrällistä tietoa kaikesta ympäristöön päätyvästä muovijätteestä. Suurin osa tiedoista on toistaiseksi saatu rantaroskien seurannasta, jota toteutetaan meristrategiadirektiivin velvoittamana. Suurin osa seurantaan kuuluvista rannoista on kaupunkirantoja tai ns. välimuotoisia rantoja suhteessa urbaaneihin ihmispaineisiin, joiden kautta saadaan tietoa etenkin kuluttajien tuottamasta roskasta. Nämä kuluttajaperäiset roskat ovat suurelta osalta peräisin maalla sijaitsevista lähteistä, joista ne kulkeutuvat vesiympäristöön erilaisia vesireittejä pitkin.

Yleisin yksittäinen roskatyyppi niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa on selluloosa-asetaatista valmistettu tupakantumppi. SUP-direktiivin määritelmän mukaan selluloosa-asetaatti sisältyy muoveihin. Laaditut suunnitelmat tupakantumppien keräämiseksi erillisiin roska-astioihin ovat siten hyvin perustellut. Esityksen mukaan vuoteen 2024 mennessä Suomeen asennettaisiin noin 18 300 tupakkaroskista. Ehdotuksessa ei tarkemmin määritellä sitä, miten nämä roska-astiat sijoitettaisiin. Koska taustalla on tarve vähentää roskan kulkeutumista vesistöihin, tulisi roska-astiat sijoittaa siten, että ne vähentäisivät pintavaluman mukana hule- ja rantavesiin muilla tavoilla päätyvien tumppien määrää. Olisi syytä miettiä myös tumppiongelman ratkaisemista ravintoloiden läheisyydessä tai vastaavilla tupakointipaikoilla, esimerkiksi edellyttämällä terassitoiminnalta toimivaa tumppikeräystä.

Suomessa on verraten paljon vapaa-ajan kalastustoimintaa sekä merialueilla että sisävesissä. Siksi SYKE pitää ensiarvoisen tärkeänä, että kalastusvälineiden keräys kattaa riittävässä määrin molemmat alueet ja että se toteutetaan kalastajia motivoiden. Ehdotuksen mukaisesti Suomeen perustetaan yhteensä 150 seisoville pyydyksille tarkoitettua keräyspistettä. Vapakalastuksesta syntyvän muovijätteen

vastaanotto puolestaan voitaisiin järjestää kampanjaluonteisesti. Pyydysten nykyinen kokonaismäärä ei toistaiseksi ole tiedossa. Tämä luo epävarmuutta esityksessä olevaan valittujen keräyspisteiden määrään ja karttuvien kokemusten myötä sitä pitäisi voida muokata vastaamaan tarvetta. SYKE ehdottaa myös pohdintaa mahdollisen panttijärjestelmän kehittämistä tulevaisuudessa uusien, jatkossa myytävien verkkojen osalta etenkin verkkojen palautusprosentin nostamiseksi.

Kiertotalouden edistäminen

Esityksen toisena tärkeänä tavoitteena on kiertotalouden edistäminen ja keinovalikoimassa on ns. laajennettu tuottajavastuu, joka ulotetaan koskemaan kertakäyttöisiä muovituotteita ja muovia sisältäviä kalastusvälineitä. Tuottajavastuussa tuotteiden valmistajilla ja maahantuojilla on velvollisuus järjestää tuotteidensa jätehuolto, kun ne poistetaan käytöstä. Tuottajavastuu on ollut Suomessakin käytössä jo pitkään monille tuoteryhmille, kuten pakkauksille, paperille, sähkö- ja elektroniikkalaitteille ja autorenkaille. Parhaimmillaan tuottajavastuu kytkee tuotteiden suunnittelijat ja valmistajat osaksi tuotteen koko arvoketjun vaiheita jätehuoltoon asti. Tutkimusten mukaan tuottajavastuujärjestelmillä on saavutettu merkittäviä tuloksia jätehuollon järjestämisessä ja nyt järjestelmiin on tuotu elementtejä, joiden odotetaan vaikuttavan myös arvoketjun yläpään toimiin, eli tuotesuunnitteluun ja valmistukseen. SYKE korostaa, että on tärkeää nähdä, että lakiesityksen mukainen tuottajavastuulaajennus on osa isompaa yhteiskunnallista muutosta, jossa kiertotaloustoimet on kudottu mukaan tuotannon ja kulutuksen kaikkiin vaiheisiin.

Esityksen mukainen kertakäyttöisten muovituotteiden laajennettu tuottajavastuu koskee myös kustannuksia, jotka syntyvät kyseisistä tuotteista aiheutuvan roskaantumisen puhdistamisesta ja näiden roskien sen jälkeisestä kuljetuksesta ja käsittelystä. Kustannusten määrittämiseksi tulee tehdä ns. jätteen koostumustutkimuksia. Samankaltaisia koostumustutkimuksia toteutetaan nykyisin erilaisen jätetiedon kartuttamiseksi, esimerkiksi koskien syntyvää ruokahävikkiä tai sekajätteen sisältämää kierrätyspotentiaalia. SYKE esittää, että koostumustutkimusten tekemisessä toimijoita (kunnat, jäteyhtiöt, tuottajat) kannustettaisiin yhteistyöhön esimerkiksi useampien selvitettävien jätenäkökulmien mukaan ottamiseen tutkimuksessa tai lajittelututkimusinfran ja välineistön yhteiskäyttöön eri koostumustutkimusten kesken. Yhteistyön avulla voitaisiin säästää lajittelututkimuksiin käytettäviä resursseja.

Hanna Salmenperä,
erikoissuunnittelija
Suomen ympäristökeskus (SYKE)
sekä
Outi Setälä
johtava tutkija
Suomen ympäristökeskus (SYKE)
20.10.2022

Kiertotaloudessa jätteitä syntyy vähemmän samalla kun käyttöön otettuja resursseja hyödynnetään aiempaa tarkemmin. Kulutuksen vähentäminen on osa kiertotaloutta ja osa lakiesityksen tavoitteita. Jää kuitenkin epävarmaksi, onko kansalliset vapaaehtoiset toimet, kuten green deal -tyyppiset sitoumukset, riittäviä kertakäyttöisten muovituotteiden käytön vähentämiseksi. Muovikassien määrän vähentämisen mahdollisuuksia koskevan selvityksen mukaan taloudelliset keinot eli kassien maksullisuus ohjaa kuluttajia välttämään kassien käyttöä. Myös kertakäyttöisten tuotteiden kohdalla voitaisiin harkita taloudellista ohjaamista. Esimerkiksi annospakkaukset voisivat olla maksullisia ja uudelleenkäytettävät annospakkaukset käytössä rinnalla vaihtoehtona.

Lakiesityksessä ehdotetaan tuottajanvastuun myötä erilliskeräystä useille tuoteryhmille. Erilliskeräyksen tavoitteena kertakäyttöisten muovituotteiden ja kalastusvälineiden tapauksessa on erityisesti ympäristön roskaantumisen vähentäminen. Vaikutukset luonnonvarojen säästävään käyttöön on myös tärkeää. Esityksessä juomapullojen sekä kalastusvälineiden erilliskeräykselle on asetettu numeerisia tavoitteita. Erityisesti kalastusvälineiden osalta kerättyjen määrien laskennan kehittäminen on tärkeää sekä seurannan mutta myös tietopohjan karttumisen takia. Seurannan edetessä on tarpeen arvioida asetettujen tavoitteiden mahdollista kiristämistarvetta. Erilliskeräystavoitteen lisäksi esityksessä ei ole kierrätystavoitteita kalastusvälinejätteelle. Koska keräys ei automaattisesti johda kiertotalouden tavoitteiden mukaiseen materiaalien hyödyntämiseen, SYKE esittää jatkossa pohdintaa myös mahdollisesta kierrätystavoitteen asettamisesta huomioiden kiertotalouden edellyttämät puhtaat materiaalikierrot, jolloin ympäristölle ja terveydelle vaaralliset aineet tunnistettaisiin ja poistettaisiin materiaalikierroista. Muoveissa voi olla sekä tarkoituksella niihin lisättyjä haitallisia aineita että ympäristöstä niihin päätyneitä aineita. Kierrätysnäkökulma on tärkeä, koska muovien kierrätyksen kehitykseen panostetaan paljon. Tästä esimerkkinä Suomessa vuonna 2023 käynnistyvä seitsenvuotinen, kokonaisbudjetiltaan 20 miljoonaa euroa kattava EU-hanke, PLASTLIFE, joka tähtää muovien kestävään kiertotalouteen. Kalastusvälineiden tuottajia voitaisiin myös myöhemmin kannustaa käyttämään kalastusvälineiden valmistuksessa jatkossa kierrätysraaka-aineita, kuten esimerkiksi kerättyjä verkkoja.

SYKE muistuttaa, että uusien erilliskeräysjärjestelmien luomisessa (etenkin kalastusvälineet) on hyvä ottaa huomioon myös itse keräyksestä aiheutuvat

ympäristövaikutukset. Tärkeää on myös uusien järjestelmien nivominen osaksi olemassa olevaa keräysjärjestelmäinfrastruktuuria ja tiivis yhteistyö keskeisten toimijoiden välillä myös avoimen tiedon välittämisen muodossa.

Asiantuntijalausunnon on valmistellut erikoissuunnittelija Hanna Salmenperä sekä johtava tutkija Outi Setälä, ja valmisteluun ovat osallistuneet Tuuli Myllymaa, erikoistutkija Sari Kauppi, ja vanhempi tutkija Pekka Kotilainen.